

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Łodzi

LLO.410.002.01.2022

Pan
Grzegorz Schreiber
Marszałek
Województwa Łódzkiego
90-051 Łódź
al. Marszałka Józefa Piłsudskiego 8

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/22/072 Usuwanie wyrobów zawierających azbest

ML

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego („Urząd”), al. marszałka Józefa Piłsudskiego 8, 90-051 Łódź.
Kierownik jednostki kontrolowanej	Grzegorz Schreiber – Marszałek Województwa Łódzkiego, wybrany w dniu 23 listopada 2018 r. Wcześniej, tj. od 2 grudnia 2014 r. do 22 listopada 2018 r. stanowisko Marszałka Województwa Łódzkiego zajmował Witold Stępień.
Zakres przedmiotowy kontroli	<ol style="list-style-type: none"> 1. Działania samorządu województwa mające na celu realizację Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032. 2. Zaawansowanie realizacji ww. Programu na terenie województwa. 3. Realizacja przez samorząd województwa, jako właściciela/zarządcy nieruchomości, obowiązków - w zakresie posiadanych - wyrobów - zawierających azbest.
Okres objęty kontrolą	Lata 2016-2021 z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed lub po tym okresie.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ¹ .
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Łodzi
Kontroler	Jolanta Nowak, doradca ekonomiczny, upoważnienie do kontroli nr LLO/9/2022 z 12 stycznia 2022 r. (akta kontroli str.1-6)

II. Ocena ogólna² kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Usuwanie wyrobów zawierających azbest z terenu Województwa Łódzkiego było realizowane na ogół zgodnie z przyjętymi założeniami w Programie Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032 (zwany dalej „POKzA”). Opracowane zostały, a następnie wdrożone dokumenty strategiczne, w których uwzględniona została problematyka związana z usuwaniem azbestu oraz budowy/rozbudowy składowisk przeznaczonych na odpady niebezpieczne. Konsekwencją tego, było opracowanie planu sytuacyjnego rozmieszczenia wyrobów zawierających azbest na terenie Województwa Łódzkiego. W celu zgromadzenia rzetelnych danych o ilości, rodzaju i miejscach występowania wyrobów zawierających azbest, podejmowane były skuteczne działania dyscyplinujące poszczególne samorządy gminne do terminowego przekazywania w tym zakresie sprawozdawczości. Zgodnie z wymogami rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 20 grudnia 2012 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez marszałka województwa rejestru wyrobów zawierających azbest³, dane ujęte w informacjach od osób prawnych były ewidencjonowane przez Marszałka w Bazie Azbestowej. Marszałek wywiązywał się

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 623, dalej: „ustawa o NIK”.

² Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną, jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

³ Dz.U. z 2013 r. poz. 25.

również z obowiązku określonego w POKzA i przekazywał Głównemu Koordynatorowi coroczne informacje o wykonaniu zadań na terenie Województwa, wskazując jednocześnie na istotne problemy, z którymi spotykał się podczas prowadzonej bieżącej działalności. Pomimo podejmowanych przez Samorząd Województwa Łódzkiego działań⁴ skierowanych szczególnie do gmin, tempo usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu Województwa było bardzo niskie, bo wynoszące średnio w roku 12.809,83 Mg, co uzasadnia przypuszczenie, iż całkowite usunięcie pozostających jeszcze wyrobów o masie 705.110,09 Mg może nastąpić dopiero za 39 lat, a więc 28 lat po ostatecznym terminie określonym w POKzA.

Na podstawie próby 11 budynków zarządzanych przez dwie wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne oraz Zarząd Nieruchomości Województwa Łódzkiego ustalono, iż realizowane były przez te podmioty obowiązki wynikające z przepisów rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 kwietnia 2004 r. w sprawie sposobów i warunków bezpiecznego użytkowania i usuwania wyrobów zawierających azbest⁵ (dalej: „rozporządzenie z 2 kwietnia 2004 r.”) oraz rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 13 grudnia 2010 r. w sprawie wymagań w zakresie wykorzystywania wyrobów zawierających azbest oraz wykorzystywania i oczyszczania instalacji lub urządzeń, w których były lub są wykorzystywane wyroby zawierające azbest⁶. Wystąpiły jednakże incydentalne przypadki nie dopełnienia części obowiązków określonych w ww. przepisach prawa.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowej⁷ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Działania samorządu województwa mające na celu realizację Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032

Opis stanu faktycznego

Stosownie do zapisów zawartych w rozdziale 4.3 pkt 7 POKzA, w 2016 roku rozpoczęte zostały prace związane z opracowaniem „Programu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu województwa łódzkiego”⁸, stanowiącego załącznik do „Planu Gospodarki Odpadami dla województwa łódzkiego na lata 2016-2022 z uwzględnieniem lat 2023-2028”. Aktualizacja ww. Programu nastąpiła w 2021 roku⁹. Zarówno Program z 2017 r., jak i jego aktualizacja, sporządzone zostały przez firmy zewnętrzne, na podstawie danych zawartych w m.in. internetowej Bazie Azbestowej, rejestrach Urzędu Marszałkowskiego i aktualnego stanu funkcjonowania składowisk odpadów zawierających azbest, a metodyka opracowania dokumentu została przez autorów uzgodniona z Urzędem. W Programie z 2017 r. i w Programie z 2021 r., jako zadanie priorytetowe określono

⁴ Środki finansowe udostępnione poprzez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi oraz poprzez Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego.

⁵ Dz.U. Nr 71, poz. 649 ze zm.

⁶ Dz.U. z 2011 r. Nr 8, poz. 31, (dalej: „rozporządzenie z 13 grudnia 2010 r.”).

⁷ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁸ Przyjęty uchwałą Nr XL/502/17 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 20 czerwca 2017 r., zwany dalej „Programem z 2017 r.” W okresie wcześniejszym Urząd nie opracował tego typu dokumentu – por. wystąpienie pokontrolne z 2 lipca 2015 r. LLO.410.005.02.2015, P/15/087.

⁹ Uchwałą Nr XXXVII/466/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 września 2021 r. przyjęto „Program usuwania wyrobów z azbestu z terenu województwa łódzkiego” (zwany dalej „Programem z 2021 r.”), stanowiący załącznik do „Planu Gospodarki Odpadami dla województwa Łódzkiego na lata 2019-2025 z uwzględnieniem lat 2026-2031”.

potrzebę budowy nowych składowisk odpadów niebezpiecznych lub rozbudowę już istniejących.

(akta kontroli str. 27-50, 65-92)

Koszt opracowania „Planu Gospodarki Odpadami dla województwa łódzkiego na lata 2016-2022 z uwzględnieniem lat 2023-2028” oraz „Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Łódzkiego na lata 2019-2025 z uwzględnieniem lat 2026-2031” wyniósł odpowiednio: 109 tys. zł oraz 84,1 tys. zł. Wydatek sfinansowany został w sposób następujący¹⁰:

- dotacja z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska w Łodzi („WFOŚiGW”) w wysokości odpowiednio: 98,1 tys. zł i 50,5 tys. zł,
- środki własne budżetu Województwa Łódzkiego w wysokości odpowiednio: 10,9 tys. zł i 33,6 tys. zł;

(akta kontroli str. 92)

Stosownie do zapisów zawartych w rozdziale 4.3 pkt 3 POKzA, w Planach gospodarki odpadami oraz w Programach Ochrony Środowiska Województwa Łódzkiego¹¹, obowiązujących w okresie objętym kontrolą, uwzględnione zostały zagadnienia związane z usuwaniem wyrobów zawierających azbest oraz lokalizacją składowisk przeznaczonych na odpady zawierające azbest. Wszystkie ww. dokumenty zostały zamieszczone w BIP.

W ww. dokumentach strategicznych wskazane były lokalizacje składowisk odpadów zawierających azbest oraz planowane w tym zakresie inwestycje dotyczące rozbudowy już istniejących składowisk lub tworzenia kolejnych. W okresie objętym kontrolą, na terenie Województwa Łódzkiego funkcjonowały trzy składowiska (w Programie z 2017 r. wykazano dwa składowiska czynne: w Pukininie oraz Płoszowie, w Programie z 2021 r. wykazano kolejne trzecie składowisko w Młyńsku), do których można było przekazywać odpady zawierające azbest. Na ogólną pojemność składowisk – wynoszącą 234.955 m³ - wg stanu na dzień 21 stycznia 2022 r. określonego w Bazie Azbestowej¹², pojemność wolna stanowiła 88,7% (208.452 m³)¹³, na co wpływ miało uruchomione w 2019 roku składowisko w Młyńsku.

Z danych, które Urząd pozyskał od inwestorów oraz zarządzających instalacjami wynikało, że zaawansowanie prac budowlanych kolejnych składowisk na odpady zawierające azbest – wymienionych w „Planie gospodarki odpadami dla Województwa Łódzkiego na lata 2019-2015 z uwzględnieniem lat 2026-2031”, było na dzień 22 lutego 2022 r. następujące:

- inwestycja na terenie Ruszczyzna – w ww. Planie wskazano jako termin wykonania – rok 2021, natomiast obecny planowany termin zakończenia budowy i uruchomienia kwater dla odpadów azbestowych określono rok 2023 – inwestycja w toku, a jej efektem będzie wybudowanie kwater na odpady niebezpieczne o pojemności 11.900 m³;
- inwestycja na terenie Lewkówki gmina Moszczenica polegająca na budowie składowiska odpadów niebezpiecznych o pojemności 140.000 m³, na terenie

¹⁰ Wykonawcy, zgodnie z zawartą umową, wystawili w obydwu przypadkach jedną fakturę za całość dokumentacji, bez rozdzielania na poszczególne plany i programy.

¹¹ Odpowiednio: uchwała Nr XXXI/415/16 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 20 grudnia 2016 r. w sprawie przyjęcia Programu ochrony środowiska województwa łódzkiego 2016 na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024; uchwała Nr XXXIV/445/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 27 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia Programu ochrony środowiska województwa łódzkiego na lata 2021-2024 z perspektywą do 2028.

¹² www.bazaazbestowa.gov.pl

¹³ Składowisko w Płoszowie: pojemność całkowita 21.000 m³, pojemność wolna 8.430 m³; składowisko w Pukininie: pojemność całkowita 14260 m³, pojemność wolna 527 m³; składowisko w Młyńsku od 2019 roku: pojemność całkowita 199.695 m³, pojemność wolna 199.495 m³.

wyrobiska poeksploatacyjnego – pierwotny termin zakończenia budowy określony był na 2022 rok. Opracowana została dokumentacja geologiczno-inżynierska i hydrologiczna, uzyskano ostateczną decyzję o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia, a na przełomie marca/kwietnia 2022 r. planowane jest wystąpienie o uzyskanie pozwolenia na budowę. Inwestor podtrzymuje deklarację o uruchomieniu składowiska w 2022 roku;

- inwestycja na terenie gminy Tuszyn – inwestor najprawdopodobniej nie będzie jej realizował, samorząd gminny nie dokonał stosownych zmian w planie zagospodarowania przestrzennego;
- inwestycja na terenie Pukinina polegająca na budowie składowiska dla odpadów niebezpiecznych o pojemności całkowitej 17.702 m³ – składowisko wybudowane zostało z końcem stycznia br., a obecnie zarządzający złożył wnioski o wydanie pozwolenia na użytkowanie i instrukcji prowadzenia składowiska. Planowany termin rozpoczęcia działalności – wiosna 2022 roku;

(akta kontroli str. 7-91, 93-94 + wyjaśnienia-składowiska nowe)

Marszałek za pośrednictwem ogłoszeń zamieszczanych na stronie internetowej Urzędu, propagował możliwość uzyskania dofinansowania zadań związanych z usuwaniem wyrobów zawierających azbest środkami WFOŚiGW. Jak wynikało z rocznych sprawozdań Urzędu przekazanych Głównemu Koordynatorowi POKZA, za lata 2016-2020, WFOŚiGW zawarł ogółem 703 umowy na kwotę ogółem 19.071,3 tys. zł na przekazanie dotacji dla osób fizycznych, jednostek samorządu terytorialnego, wspólnot mieszkaniowych, spółdzielni mieszkaniowych i jednostek sektora finansów publicznych, usuwających głównie eternit z pokryć dachowych oraz dodatkowo sześć umów na kwotę 50,1 tys. zł na opracowanie gminnych programów usuwania wyrobów zawierających azbest. Samorząd Województwa Łódzkiego przewidywał również dofinansowanie usuwania wyrobów zawierających azbest w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego („RPO WŁ”)¹⁴. W okresie objętym kontrolą przeprowadzone zostały dwa nabory (w 2018 r. i 2021 r.). Tylko jeden ze złożonych projektów, w swoim zakresie zawierał usunięcie 1,15 ton azbestu. Koszt całego projektu wynosił 332 tys. zł, z czego kwota wnioskowanego dofinansowania prac związanych z usunięciem azbestu – 68,1 tys. zł. Do dnia 21 stycznia 2022 r. projekt nie został jeszcze ostatecznie zweryfikowany pod kątem możliwości dofinansowania ze środków RPO WŁ.

(akta kontroli str. 95-118)

W latach 2016-2021 Samorząd Województwa Łódzkiego prowadził działania mające na celu propagowanie wśród potencjalnych beneficjentów możliwości ubiegania się o dofinansowanie w ramach RPO WŁ projektów z zakresu usuwania wyrobów zawierających azbest oraz projektów związanych z budową składowisk odpadów azbestowych lub kwater przystosowanych do składowania tego typu odpadów. Działania te polegały głównie na:

- zorganizowaniu czterech spotkań informacyjnych (w: Łodzi, Bełchatowie, Łowiczu oraz Sieradzu) dotyczących ogłaszanych konkursów związanych z gospodarką odpadami, w których ogółem wzięło udział 46 osób – potencjalnych beneficjentów;
- przygotowaniu seminarium pt. „Fundusze Europejskie dla środowiska i biznesu”, w którym wzięło udział 250 osób. Seminarium transmitowane było poprzez media społecznościowe;

¹⁴ Działanie V.2. Gospodarka odpadami.

- promocji w mediach społecznościowych problematyki związanej z prowadzonymi naborami;
- umieszczaniu komunikatów dotyczących spotkań informacyjnych oraz pytań i odpowiedzi na stronie internetowej RPO WŁ.

(akta kontroli str. 137-138)

Zadania związane z realizacją POKzA wykonywane były w Urzędzie w Departamencie Rolnictwa i Ochrony Środowiska (począwszy od 16 lutego 2021 r. w Departamencie Środowiska), w którym utworzono z dniem 19 marca 2019 r. stanowisko inspektora ds. gospodarki odpadami azbestowymi.

(akta kontroli str. 119-136)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Urząd podejmował w latach objętych kontrolą działania mające na celu realizację POKzA. Opracowany został, a następnie zaktualizowany, Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu województwa łódzkiego. W dokumentach strategicznych, tj. w Planach gospodarki odpadami oraz w Programach Ochrony Środowiska Województwa Łódzkiego, również ujęte zostały zagadnienia związane z usuwaniem tego typu wyrobów oraz szeroko rozumianą gospodarką odpadami. Prowadzone przez Urząd i WFOŚiGW działania informacyjne skutkowały wykorzystywaniem przez osoby fizyczne oraz prawne środków finansowych przeznaczonych na usuwanie wyrobów zawierających azbest oraz na opracowanie gminnych programów usuwania wyrobów zawierających azbest, a utworzone w Urzędzie w 2019 roku stanowisko inspektora ds. gospodarki odpadami azbestowymi, zapewniało realizację zadań określonych w POKzA na poziomie województwa.

OBSZAR

2. Zaawansowanie realizacji POKzA na terenie województwa

Opis stanu
faktycznego

Stosownie do zapisów w rozdziale 4.3 pkt 2 POKzA oraz zgodnie z § 2 rozporządzenia z dnia 20 grudnia 2012 r., w Urzędzie prowadzony był w formie elektronicznej rejestr, w którym gromadzone były dane o ilości, rodzaju i miejscach występowania wyrobów zawierających azbest. Rejestr prowadzony był przez inspektora ds. gospodarki odpadami azbestowymi, który zobowiązany był również do przekazywania zgromadzonych danych do Głównego Koordynatora. Dane przekazywane były co roku, za pośrednictwem Bazy Azbestowej. Raport ten zawierał enumeratywny wykaz wszystkich działek, na których wykorzystywane były wyroby zawierające azbest na terenie gmin. W okresie objętym kontrolą liczba gmin, które nie przesyłały rocznych raportów zmalała z ośmiu (raporty za 2017 rok) do trzech¹⁵ (raporty za 2020 rok).

(akta kontroli str. 140-142, 146-148)

W związku z faktem, iż Baza Azbestowa nie zezwala na generowanie danych w okresach historycznych, wskazana poniżej ilość wyrobów zawierających azbest (zinwentaryzowaną, unieszkodliwioną i pozostającą do unieszkodliwienia) wg stanu na koniec roku wynika z „roboczych” zbiorczych danych, którymi dysponował Urząd:

- 2016 r. – 521.781,14 Mg, 11.306,88 Mg (tj. 2%), 510.474,26 Mg,
- 2017 r. – 560.122,61 Mg, 22.411,03 Mg (tj. 4%), 537.711,58 Mg,
- 2018 r. – 608.745,42 Mg, 33.821,56 Mg (tj. 6%), 574.923,86 Mg,
- 2019 r. – 632.984,19 Mg, 42.289,93 Mg (tj. 7%), 590.694,26 Mg,

¹⁵ Gmina Krzyżanów, Miasto Kamieńsk, Miasto Dobryszczyce.

- 2020 r. – 673.516,86 Mg, 57.493,13 Mg (tj. 9%), 616.023,73 Mg,
- 2021 r. – 780.466,12 Mg, 75.356,03 Mg (tj. 10%), 705.110,09 Mg (stan na dzień 4 marca 2022 r.).

(akta kontroli str. 149)

Analiza danych¹⁶ dotyczących ilości wyrobów zawierających azbest i wykorzystywanych przez osoby fizyczne na terenie siedmiu wybranych gmin¹⁷, wg stanu na 10 marca 2022 r., wykazała, że w przypadku:

- Skierniewic (Miasta na prawach Powiatu) ilość wyrobów zinwentaryzowanych wynosiła 862.252 kg, a usunięto 292.379 kg, tj. 34%,
- Gminy Rzeczyca - ilość wyrobów zinwentaryzowanych wynosiła 8.910.669 kg, a usunięto 1.375.457 kg, tj. 15%,
- Gminy Sławno – ilość zinwentaryzowana wynosiła 10.532.244 kg, a usunięto 1.133.251 kg, tj. 11%,
- Gminy Bełchatów – zinwentaryzowano 5.381.636 kg wyrobów, a usunięto 558.701 kg, tj. 10%,
- Gminy Bedno – zinwentaryzowano 9.347.456 kg wyrobów, a usunięto 1.055.182 kg, tj. 11%,
- Gminy Kodrąb – wykazano ilość zinwentaryzowaną 4.537.820 kg, a usunięto 480.920 kg, tj. 11%,
- Gminy Sędziejowice – wykazano 5.174.702 kg wyrobów zinwentaryzowanych, a usunięto 519.750 kg, tj. 10%;

W 2022 roku, 277 podmiotów złożyło już do Marszałka obowiązkowe informacje o ilości wyrobów zawierających azbest. W przypadku siedmiu wybranych gmin, obowiązek ten zrealizowały te (Sławno, Bełchatów, Bedno, Kodrąb oraz Sędziejowice), które były posiadaczami obiektów budowlanych, w których wykorzystywane były wyroby zawierające azbest. Informacje złożone zostały dla każdego z obiektów, za wyjątkiem Gminy Bełchatów, która powinna złożyć trzy takie informacje, a złożyła dwie. Według danych Urzędu, wybrane Gminy usuwały wyroby zawierające azbest z własnych nieruchomości, w ilościach następujących:

- Gmina Sławno usunęła 29.186 kg wyrobów, tj. 23% (zinwentaryzowane – 125.626 kg),
- Gmina Bełchatów usunęła 0 kg, przy wykazywanych w Bazie Azbestowej wyrobach w ilości 184.400 kg,
- Gmina Bedno usunęła 33.547 kg wyrobów, tj. 3% (zinwentaryzowane – 1.005.567 kg),
- Gmina Kodrąb usunęła 8.467 kg wyrobów, tj. 59% (zinwentaryzowane – 14.392 kg),
- Gmina Sędziejowice nie wykazała usunięcia wyrobów zawierających azbest, natomiast ilość wyrobów zinwentaryzowanych wynosiła 7590 kg;

Wg stanu na 11 marca 2022 r. z 12 nieruchomości będących własnością Samorządu Województwa Łódzkiego i zarządzanych przez Zarząd Nieruchomości Województwa Łódzkiego lub oddanych w trwały zarząd wojewódzkim samorządowym jednostkom organizacyjnym, usunięto 47.413,8 kg wyrobów, tj. 47% wartości zinwentaryzowanej wynoszącej 101.165,8 kg.

(akta kontroli str. 146-147)

W okresie objętym kontrolą nie wszystkie gminy z terenu Województwa Łódzkiego przekazywały obowiązkowe informacje o ilości wyrobów zawierających azbest¹⁸.

¹⁶ Sporządzonych przez inspektora ds. gospodarki odpadami azbestowymi w Urzędzie, na podstawie Bazy Azbestowej.

¹⁷ Miasto-Powiat Skierniewice, Gmina Rzeczyca, Gmina Sławno, Gmina Bełchatów, Gmina Bedno, Gmina Kodrąb, Gmina Sędziejowice.

W latach 2017-2020 z siedmiu wybranych gmin obowiązek ten spełniły wszystkie, przy czym Miasto-Powiat Skierniewice dopiero od 2018 roku. Urząd podejmował działania (pisma, maile, rozmowy telefoniczne) mające na celu przypomnienie Gminom o obowiązku przekazywania ww. informacji, jak również o konieczności przekazania informacji o wyrobach zawierających azbest w obiektach będących własnością danej gminy. W sytuacji, gdy gminy nie zrealizowały swojego obowiązku w terminie, wysyłane były do nich pisma wzywające – w 2021 roku wysłano 36 takich pism. Również podejmowane były działania przypominające w stosunku do podmiotów – osób prawnych, w 2021 roku wysłano 147 pism. O skali korespondencji z podmiotami prawnymi świadczyć może fakt, iż na koniec 2018 r. widniało ich 230, a obecnie liczba wzrosła do ponad 2600. Ten wzrost liczby podmiotów wynikał z weryfikacji danych powodującej przyporządkowanie posiadaczy i wykorzystujących wyroby zawierające azbest do odpowiednich jednostek samorządu terytorialnego.

(akta kontroli str. 140-143, 146-147)

Stosownie do zapisów zawartych w rozdziale 4.3 pkt 10 POKzA, opracowany został plan sytuacyjny rozmieszczenia na terenie Województwa Łódzkiego wyrobów zawierających azbest. Plan ten opracowany został na podstawie informacji przekazywanych przez samorządy lokalne oraz przedsiębiorców i zamieszczony został w Programie z 2017 r. oraz w jego aktualizacji – Programie z 2021 r. We wcześniejszym okresie, Urząd nie dysponował planem sytuacyjnym¹⁹.

(akta kontroli str. 42, 80)

Realizując zadania określone w rozdziale 4.3 pkt 9 POKzA, Marszałek w okresie objętym kontrolą przekazywał do Głównego Koordynatora coroczne informacje o realizacji zadań na terenie województwa²⁰. Informacja sporządzona za 2016 rok zawierała syntetyczne dane odnoszące się do wszystkich zadań określonych w rozdziale 4.3 POKzA, kolejne informacje roczne sporządzone zostały zgodnie ze wzorem określonym na posiedzeniu Rady Programowej POKzA w dniu 22 marca 2018 r. i zawierały dane dotyczące liczby raportów otrzymanych z gmin oraz dane na temat programu usuwania azbestu na terenie województwa. Wszystkie informacje roczne przekazane zostały w formie papierowej do Głównego Koordynatora w terminie do końca września roku następującego po okresie sprawozdawczym. W informacjach Marszałek zwracał uwagę na istotne problemy i tematy do poruszenia na planowanych posiedzeniach Rady Programowej POKzA, w tym m.in. sprawa:

- ustalenia podmiotu zobowiązanego do składania rocznych informacji o wyrobach zawierających azbest a dotyczących przystanków autobusowych,
- konieczności składania rocznej informacji o wyrobach zawierających azbest w przypadku posiadania rur azbestowo-cementowych pozostawionych w ziemi,
- weryfikacji poprawności wpisów w Bazie Azbestowej, gdy nie wskazano podmiotu wykorzystującego dane wyroby,
- uzupełnienia zapisów w kolejnych edycjach konkursów wspierających wykonanie inwentaryzacji lub aktualizacji, o zapis dotyczący konieczności dokonywania

¹⁸ W 2017 r. informacji nie przekazały: Gmina Dąbrowice, Gmina Gorzkowice, Gmina Ksawerów, Gmina Zadzim, Gmina Żytno, Gmina Budziszewice, Gmina Skomlin i Miasto Szadek, w 2018 r. informacji nie przekazały: Gmina Dąbrowice, Gmina Zadzim, Miasto Kutno, Miasto Szadek, Miasto Kamieńsk, w 2019 r. informacji nie przekazały: Gmina Sokolniki, Gmina Jeżów, Gmina Skomlin, Miasto Kutno, w 2020 r. informacji nie przekazały: Gmina Krzyżanów, Miasto Dobryszce i Miasto Kamieńsk.

¹⁹ Por. wystąpienie pokontrolne z 2 lipca 2015 r. LLO.410.005.02.2015, P/15/087.

²⁰ W okresie wcześniejszym Marszałek nie przekazywał do Głównego Koordynatora corocznych informacji o realizacji zadań na terenie województwa – por. wystąpienie pokontrolne z 2 lipca 2015 r. LLO.410.005.02.2015, P/15/087

inwentaryzacji również innych wyrobów zawierających azbest oprócz płyt eternitowych. Marszałek zwrócił uwagę, że w wielu przypadkach część wyrobów zawierających azbest jest pomijanych w inwentaryzacjach przeprowadzanych przez gminy.

(akta kontroli str. 95-116)

Zadania Marszałka określone w rozdziale 4.3 pkt 4-6 POKZA polegały w okresie objętym kontrolą na:

- przekazywaniu w latach 2015-2018 Wojewódzkiemu Inspektorowi Ochrony Środowiska opracowującemu „Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim” materiału do rozdziału „Postęp prac w usuwaniu azbestu z terenu województwa łódzkiego”,
- współpracy z innymi inspekcjami odbywającej się na ogólnych posiedzeniach POKZA, na których każdy z tych inspekcji posiadała swoich przedstawicieli,
- współpracy z samorządami gminnymi, polegającej m.in. na pomocy w prawidłowej obsłudze i poznawaniu nowych funkcji Bazy Azbestowej, doradztwie w zakresie inwentaryzacji wyrobów azbestowych oraz sprawnego informowania mieszkańców gminy o obowiązkach ciążących w związku z wykorzystywaniem wyrobów zawierających azbest. Efektem było m.in. stworzenie przez Gminę Budziszewice – bez nakładów finansowych – częściowej inwentaryzacji wyrobów zawierających azbest na terenie Gminy, co dało możliwość dalszej pracy za pomocą narzędzia informatycznego. Kolejnym wymiernym efektem współpracy z gminami polegającej w dużym stopniu na ich dyscyplinowaniu, było zmniejszenie się liczby gmin, które z opóźnieniem przekazywały swoje raporty z 150 gmin w 2017 roku, do 42 w 2020 roku.

Urząd nie podjął natomiast współpracy ze szkołami wyższymi, organizacjami pozarządowymi czy z lokalnymi mediami, tłumacząc to brakiem podstaw prawnych do nawiązania takiej współpracy.

(akta kontroli str. 140-145)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Dotychczasowa realizacja zadania polegającego na usuwaniu azbestu wykorzystywanego na terenie Województwa Łódzkiego wskazuje na duże prawdopodobieństwo, iż tego typu wyroby nie zostaną usunięte do końca 2032 roku. Przyjmując, że od 2022 roku usuwanie wyrobów zawierających azbest wykorzystywanych na terenie Województwa Łódzkiego będzie kształtować się rocznie na poziomie około 18.000 Mg rocznie (w 2021 roku usunięto najwięcej wyrobów, bo 17.862,90 Mg), to całkowite usunięcie azbestu z obiektów będzie możliwe dopiero w roku 2061²¹.

Gromadzone systematycznie w Bazie Azbestowej dane dotyczące azbestu pozwoliły na opracowanie planu sytuacyjnego rozmieszczenia tych wyrobów na terenie Województwa Łódzkiego, jednak w dalszym ciągu dane nie są rzetelne, ponieważ nie wszystkie gminy dokonały pełnej inwentaryzacji obiektów. Urząd przekazywał za pośrednictwem Bazy Azbestowej niezbędne dane do Głównego Koordynatora, jak również wywiązywał się z obowiązku przekazywania corocznych informacji o realizacji zadań określonych w POKZA.

Zdaniem NIK nawiązanie przez Marszałka współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz lokalnymi mediami mogłoby się w znaczącym stopniu przyczynić do edukacji mieszkańców Województwa Łódzkiego w zakresie wpływu

²¹ 705.110,09 Mg/18.000 Mg= 39,17

azbestu na zdrowie i życie ludzi oraz konieczności jego bezpiecznego unieszkodliwienia.

OBSZAR

3. Realizacja przez samorząd województwa, jako właściciela/zarządcy nieruchomości, obowiązków w zakresie posiadanych wyrobów zawierających azbest

Opis stanu faktycznego

Według danych Urzędu, Województwo Łódzkie posiadało 12 obiektów, w których występowały jeszcze wyroby zawierające azbest w ilości 101.165,8 kg. Wg stanu na dzień 28 lutego 2022 r. usunięto już 47.413,8 kg, tj. 47 %.

(akta kontroli str. 146, 420)

Obiekty budowlane Samorządu Województwa Łódzkiego były zarządzane przez powołaną do tego jednostkę budżetową (Zarząd Nieruchomości Województwa Łódzkiego) lub oddane w trwałe zarząd poszczególnym wojewódzkim samorządowym jednostkom organizacyjnym.

Zarząd Nieruchomości Województwa Łódzkiego („Zarząd Nieruchomości”) - jednostka budżetowa finansowana przez Samorząd Województwa Łódzkiego, nad którym nadzór sprawował Zarząd Województwa Łódzkiego, zarządzał łącznie 79 nieruchomościami, z których – wg stanu na 1 stycznia 2016 r. w ośmiu występowały wyroby zawierające azbest²², w ilości ogółem 14.202,3 kg. Stan ilościowy oraz masa wyrobów zawierających azbest wg stanu na koniec każdego roku z okresu objętego kontrolą był następujący:

- sześć obiektów budowlanych, z masą wyrobów zawierających azbest wynoszącą 6.544,3 kg – wg stanu na 31 grudnia 2016 r. oraz 31 grudnia 2017 r.;
- cztery obiekty budowlane z masą wyrobów zawierających azbest wynoszącą 6.422,5 kg – wg stanu na: 31 grudnia 2018 r., 31 grudnia 2019 r., 31 grudnia 2020 r. oraz 31 grudnia 2021 r.

Zarząd Nieruchomości wywiązywał się w latach 2016-2022 z obowiązku określonego w § 10 rozporządzenia z dnia 13 grudnia 2010 r., dokonując co roku inwentaryzacji wyrobów zawierających azbest²³. Wyniki inwentaryzacji ujmowane były w „Informacji o wyrobach zawierających azbest” i przekazywane w terminie do 31 stycznia Marszałkowi Województwa Łódzkiego (jedynie w przypadku informacji przekazanych w 2021 roku, nastąpiło jednodniowe opóźnienie w doręczeniu dokumentów). We wszystkich (ośmiu) „Informacjach o wyrobach zawierających azbest”, sporządzonych za 2016 rok nie wskazano przewidywanego terminu usunięcia wyrobów zawierających azbest. Natomiast w okresie późniejszym (ogółem 24 „Informacje o wyrobach zawierających azbest”) zasadniczo przewidywano usunięcie tych wyrobów w terminie do 2032 roku. Przy czym: dla wyrobów znajdujących się w budynkach przy ul. Sienkiewicza 40 w Łodzi oraz przy ul. Gdańskiej 5a w Pabianicach, począwszy od „Informacji o wyrobach zawierających azbest” za 2019 rok, przewidywany termin usunięcia wyrobów zawierających azbest ponownie nie był określany, ze względu na odpowiednio: nieregulowany stan prawny nieruchomości²⁴ oraz przeznaczenie nieruchomości do sprzedaży²⁵.

²² Wiata przy ul. Jeżowskiej 10 w Rawie Mazowieckiej (33,8 kg); budynek gospodarczy przy ul. Wycieczkowej 86 w Łodzi (160 kg); budynek kina przy ul. Sienkiewicza 40 w Łodzi (1.470 kg); wiata przy ul. Gdańskiej 5a w Pabianicach (4.576 kg); budynek przychodni zdrowia przy ul. Dworcowej 25/27 w Tomaszowie Mazowieckim (6.144 kg); wiata przy ul. Aleksandrowskiej 159 w Łodzi (216,5 kg); budynek gospodarczy przy ul. Ozorkowskiej 53 w Sokolnikach (88 kg); wiata przy ul. Targowej 77 w Łodzi (1.514 kg);

²³ W okresie wcześniejszym Zarząd Nieruchomości nie wywiązywał się z tego obowiązku – por. wystąpienie pokontrolne z 2 lipca 2015 r. LLO.410.005.02.2015, P/15/087.

²⁴ Informacja od Wojewody Łódzkiego z 2 czerwca 2020 r. o zawieszeniu postępowania uwłaszczeniowego do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy o zwrot przedmiotowej nieruchomości wywłaszczonej na rzecz

Zgodnie z przepisem określonym w § 4 rozporządzenia z 2 kwietnia 2004 r., Zarząd Nieruchomości przeprowadzał kontrole stanu wyrobów zawierających azbest²⁶ w terminach wynikających z oceny stanu tych wyrobów. I tak:

- w dwóch obiektach²⁷ stan wyrobów zaliczono do I stopnia pilności, co oznaczało konieczność pilnego usunięcia wyrobów (wymiany na wyrób bezazbestowy) lub zabezpieczenie,
- w czterech²⁸ kolejnych stan wyrobów zaliczono do II stopnia pilności,
- w dwóch obiektach²⁹ stan wyrobów zaliczono do III stopnia pilności.

(akta kontroli str. 146, 150-317)

Według stanu na 31 grudnia 2021 roku, liczba obiektów, w których znajdowały się wyroby zawierające azbest zmniejszył się z ośmiu do czterech³⁰, ponieważ:

- dwa obiekty³¹ o II i III stopniu pilności, zostały sprzedane w 2016 roku,
- jeden obiekt³² (cała nieruchomość była we wspólnocie) o II stopniu pilności, zmienił w 2018 roku zarządcę,
- z jednego³³ obiektu – usunięto w 2018 roku azbest w ilości 88 kg, poprzez rozbiórkę budynku. Wyroby zawierające azbest w tym obiekcie były zakwalifikowane do II stopnia pilności.

Ciężar wyrobów zawierających azbest, pozostających na dzień 31 grudnia 2021 r. określono na 6.422,5 kg.

W okresie objętym kontrolą w żadnym z dwóch obiektów - w których były wyroby zawierające azbest zakwalifikowane do I stopnia pilności - nie zostały usunięte, z uwagi na nieuregulowany stan prawny jednej nieruchomości oraz przeznaczenie do sprzedaży drugiej.

Zabezpieczenie wyrobów „azbestowych” występujących w obiektach polegało na ograniczeniu do nich dostępu.

(akta kontroli str. 317-320)

Przystępując do rozbiórki budynków przy ul. Ozorkowskiej 53 w Sokolnikach, uwzględniono w sporządzonej dokumentacji występowanie wyrobów zawierających azbest na dachu jednego z nich. W opisie zakresu i sposobu prowadzenia rozbiórki wskazano, iż demontaż pokryć i płyt eternitowych musi być wykonany przez specjalistyczną firmę posiadającą odpowiednie uprawnienia. Zarząd Nieruchomości nie uwzględnił natomiast w ogłoszeniu o składaniu ofert na roboty budowlane kwestii dotyczącej odpowiednich uprawnień wykonawcy, uznając za wystarczające zapisy zawarte w dokumentacji projektowej.

Skarbu Państwa. Również postępowanie odwoławcze dotyczące zwrotu nieruchomości zostało zawieszane do czasu prawomocnego zakończenia przez Ministra Inwestycji i Rozwoju sprawy o stwierdzenie nieważności dwóch orzeczeń.

²⁵ ogłoszenie o przetargu z 3 lutego 2022 r.

²⁶ W okresie wcześniejszym Zarząd Nieruchomości nie wywiązywał się z tego obowiązku – por. wystąpienie pokontrolne z 2 lipca 2015 r. LLO.410.005.02.2015, P/15/087.

²⁷ Wiata przy ul. Gdańskiej 5a w Pabianicach; budynek kina przy ul. Sienkiewicza 40 w Łodzi;

²⁸ Wiata przy ul. Jeżowskiej 10 w Rawie Mazowieckiej; budynek gospodarczy przy ul. Wycieczkowej 86 w Łodzi; budynek przychodni przy ul. Dworcowej 23/25 w Tomaszowie Mazowieckim; budynek gospodarczy przy ul. Ozorkowskiej 53 w Sokolnikach;

²⁹ Wiata przy ul. Aleksandrowskiej 159 w Łodzi; wiata garażowa przy ul. Targowej 77 w Łodzi;

³⁰ Wiata przy ul. Aleksandrowskiej 159 w Łodzi (216,5 kg); wiata przy ul. Gdańskiej 5a w Pabianicach (4.576 kg); budynek kina przy ul. Sienkiewicza 40 w Łodzi (1.470 kg); budynek gospodarczy przy ul. Wycieczkowej 86 w Łodzi (160 kg);

³¹ Wiata garażowa przy ul. Targowej 77 w Łodzi; budynek przychodni przy ul. Dworcowej 23/25 w Tomaszowie Mazowieckim;

³² Wiata przy ul. Jeżowskiej 10 w Rawie Mazowieckiej;

³³ Budynek gospodarczy przy ul. Ozorkowskiej 53 w Sokolnikach;

Zarząd Nieruchomości nie dokonał wymaganego treścią z § 6 ust. 4 rozporządzenia z 2 kwietnia 2004 r., zgłoszenia prac polegających na usuwaniu wyrobów zawierających azbest do właściwego organu administracji architektoniczno-budowlanej. Nie posiadał również wiedzy, czy wykonawca dokonał zgłoszeń o zamiarze przeprowadzenia prac, do czego zobowiązywał przepis prawa określony w § 6 ust. 2 ww. rozporządzenia. Z informacji³⁴ otrzymanych od: Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego w Zgierzu, Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Zgierzu oraz Okręgowego Inspektora Pracy w Łodzi wynikało, że stosowne zgłoszenia nie zostały do tych organów przekazane przez wykonawcę robót budowlanych.

Zarząd Nieruchomości dysponował kartą przekazania odpadów, świadcząca o przetransportowaniu odpadów zawierających azbest z rozbiórki na odpowiednie składowisko odpadów, natomiast oświadczenie wykonawcy, o którym mowa w § 8 ust. 3 rozporządzenia z 2 kwietnia 2004 r. wyegzekwował dopiero w trakcie kontroli NIK.

(akta kontroli str.321-372. 375-376)

Analiza dokumentacji otrzymanej w toku kontroli NIK z dwóch jednostek³⁵, które posiadały obiekty oddane przez Urząd w trwały zarząd, wykazała że:

- na terenie Samodzielnego Szpitala Wojewódzkiego im. Mikołaja Kopernika w Piotrkowie Trybunalskim, wg stanu na dzień 1 stycznia 2016 r. wykorzystywane były wyroby zawierające azbest o masie 4 Mg, które zakwalifikowane zostały w rocznej ocenie do III stopnia pilności. Szpital wywiązywał się z obowiązku przekazywania do Urzędu corocznych informacji o wyrobach zawierających azbest. W 2017 roku wyroby te zostały usunięte i przekazane na odpowiednie składowisko, a Szpital otrzymał zarówno kartę przekazania odpadów, jak i oświadczenie wykonawcy o prawidłowości wykonania prac. Jak wynika z okazanych podczas kontroli NIK dokumentów, zlecający wykonanie prac nie zgłosił prac polegających na usuwaniu wyrobów zawierających azbest do właściwego organu administracji architektoniczno-budowlanej. Jak wyjaśniła Kierownik Działu Utrzymania Ruchu w Szpitalu, nie są jej znane powody braku dokonania zgłoszenia, ponieważ osoby za to odpowiedzialne nie są już pracownikami Szpitala;

(akta kontroli str. 377-391,419)

- na terenie Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego im. Marii Skłodowskiej – Curie w Zgierzu, wg stanu na dzień 1 stycznia 2016 r. wykorzystywane były wyroby zawierające azbest o masie 15,7 Mg, które zakwalifikowane były do III grupy pilności. Szpital przekazywał, za wyjątkiem lat 2019-2020, do Urzędu coroczne informacje o wyrobach zawierających azbest, uznając że dane zawarte w informacji za 2018 rok nie uległy zmianie. Część wyrobów o masie 1,6 Mg usunięto w 2016 roku, a odpady zostały przekazane na odpowiednie składowisko. Szpital otrzymał zarówno kartę przekazania odpadów, jak i oświadczenie wykonawcy o prawidłowości wykonania prac. W dokumentacji Szpitala zachowały się również kopie zgłoszeń przekazanych przez wykonawcę do odpowiednich organów. Szpital nie dokonał natomiast zgłoszenia planowanych robót do organu administracji architektoniczno-budowlanej, co było wymagane zgodnie z treścią § 10 ust. 2 rozporządzenia z 13 grudnia 2010 r.

(akta kontroli str. 392-418)

³⁴ Na podstawie art. 29 ust. 1 lit. f ustawy o NIK.

³⁵ Samodzielny Szpital Wojewódzki im. Mikołaja Kopernika w Piotrkowie Trybunalskim oraz Wojewódzki Szpital Specjalistyczny im. Marii Skłodowskiej - Curie w Zgierzu.

Nadzór nad ww. jednostkami sprawował Zarząd Województwa Łódzkiego za pośrednictwem Departamentu Infrastruktury (w przypadku Zarządu Nieruchomości) oraz Departamentu Polityki Zdrowotnej (w przypadku Szpitali). Jak wyjaśniono w toku kontroli NIK, ww. jednostki zostały zobligowane do przestrzegania obowiązujących przepisów i do wyeliminowania podobnych nieprawidłowości w przyszłości.

(akta kontroli str.421-431)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Jednostki podległe Samorządowi Województwa Łódzkiego realizowały swoje obowiązki w zakresie inwentaryzacji oraz oceny stanu wyrobów zawierających azbest. Stwierdzone uchybienia polegające na nie przesyłaniu do Marszałka corocznych informacji o wyrobach zawierających azbest oraz nie dokonywania zgłoszenia prac budowlanych polegających na usunięciu wyrobów zawierających azbest do właściwego organu administracji architektoniczno-budowlanej miały znamiona incydentalne. W ocenie NIK, proces usuwania wyrobów zawierających azbest z nieruchomości będących własnością Województwa Łódzkiego pozwala na stwierdzenie, iż wyroby te zostaną usunięte w terminie do 2032.

IV. Uwagi i wnioski

Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, nie formułuje uwag oraz wniosków.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie³⁶ umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Dyrektora Delegatury Najwyższej Izby Kontroli w Łodzi. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Łódź, 25 marca 2022 r.

Kontroler
Jolanta Nowak
Doradca ekonomiczny

.....
podpis

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Łodzi
p.o. Dyrektora
Piotr Walczak

.....
podpis

³⁶ Najwyższa Izba Kontroli zwraca się z prośbą o zgłaszanie, w miarę możliwości, zastrzeżeń opatrzonych kwalifikowanym podpisem elektronicznym, na adres elektronicznej skrzynki podawczej (ePUAP) NIK lub na adres mailowy NIK wskazany w stopce na pierwszej stronie niniejszego wystąpienia. W przypadku zaś nadania pisma z zastrzeżeniami (pisma opatrzonego własnoręcznym podpisem) w placówce pocztowej operatora wyznaczonego, NIK zwraca się z prośbą o dodatkowe przekazanie skanu tych zastrzeżeń na ww. adres mailowy.

